

כוזרי - מאמר שלישי - סעיפים א-כב

הנהגת עובד האלוהים

(א) היחס לפרישות

א

אמר החבר: אצלנו¹ המתמסר-לעבודת-ה' איננו פרוש מן העולם הזה, פן יהיה הוא מעמסה על העולם והעולם יהיה מעמסה עליו, וימאס בחייו, אשר הם מהטובות שאלהים בחסדו מעניק לו, ככתוב: "את מספר ימיך אמלא" (שמות כ"ג, כו), "והארכת ימים" (דברים כ"ב, ז). אלא אוהב הוא את העולם הזה ואת אריכות הימים, כי הם מקנים לו את העולם הבא. כל אימת שהוא מוסיף מעשה טוב הוא עולה דרגה בעולם הבא. אכן, הוא יאהב? להגיע למעלת חנוך, אשר עליו נאמר: "ויתהלך חנוך" (בראשית ה', כב, כד), או למעלת אליהו, כדי שיהיה פנוי להתבודד³ בחברת המלאכים⁴. הוא לא ירגיש בודד⁵ בהתייחדות ובהתבודדות. אדרבה, זה יהיה הנעים לו. הוא ירגיש בודד בציבור, כי תחסר לו ראייה-עין-בעין של מלכות השמים, הפוטרת אותו מאכילה ושתייה⁶. לכגון

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 1 כלומר: ביהדות, בניגוד לדתות אחרות הדורשות לפרוש מחיי העולם הזה כדי לזכות להיות עובד אלוהים.
- 2 על היחס לנזירות ולפרישות מחיי העולם הזה - עיין בדברי ריה"ל גם במאמר ב,מו; שם מט-נ: "האם לא הסכמנו שאין להתקרב אל אלהים אלא במעשים שהאלהים ציווה עליהם? וכי חושב אתה שההתקרבות אינה אלא הכניעה והשפלות וכיוצא בהן?... התורה האלוהית אינה מצוה אותנו על פרישות, אלא על איזון ונתינה לכל כוח מכוחות הנפש והגוף את חלקו... ובכלל, תורתנו מחולקת בין היראה, האהבה והשמחה. תקרב אל אלוהיך בכל אחת מהן. הכנעתך בימי התענית אינה קרובה אל האלוהים יותר משמתך בשבתות וימים טובים, כאשר שמחתך היא מתוך מחשבה וכוונה. וכשם שהתחנונים צריכים מחשבה וכוונה..."
- 3 מו"ר הגר"י שילת תרגם: רוצה.
- 4 ר"י אבן תבון תרגם מלשון התייחדות. והכל אחד, שהוא מתבודד מחברת בני אדם ומתייחד עם הנמצאים הרוחניים ועם השכינה.
- 5 עיין מאמר א,קט: "ויהיו מכם מי שיבואו אל נוכחותי ויעלו אליי השמימה, כמו אלה שהיו מתהלכים בין המלאכים בעצמם, ומלאכי מתהלכים ביניהם עלי אדמות, ואתם רואים אותם יחידים וגדודים כשהם שומרים עליכם ונלחמים בעדכם".
- 6 ר"י אבן תבון תרגם: משתומם. כלומר - חש ריקנות.
- 7 כמו שנאמר על משה רבנו בארבעים היום שהיה בסיני: "לחם לא אכל ומים לא שתה" (שמות לד, כח). וכך תיארו ריה"ל במאמר א,מא: "ונמנע זמן רב מלאכול אך אינו רעב". וזה לשון הרמב"ן בשער הגמול: "וכן יאמרו תמיד בתלמוד (עיין בבא בתרא י,א): 'הקדוש ברוך הוא משביען מזיו שכינתו לעולם הבא שנאמר: אשבעה בהקיץ תמונתך'. רצו לומר שקיום האנשים הזוכים בהם בזיו הכבוד - כקיום הנפש בגוף בעולם הזה באכילה ושתייה, כעניין שכתוב: 'באור פני מלך - חיים'.

מסלול 1: יום א, א באלול	מסלול 3: יום ד, א באלול
מסלול 2: יום ב, א באלול	מסלול 4: יום ג, א באלול

אלה ראויה ההתבודדות המושלמת. הם אף מבקשים למות⁷, שכן הגיעו לשלמות שאין אחריה דרגה נוספת שתבוקש.

החכמים המתפלספים אוהבים להתבודד כדי שמחשבותיהם תהיינה צלולות למען יסיקו מסקנות אמת מהיקשיהם (היקש, היינו לימוד מעניין לעניין). זאת כדי שישגו ודאות באשר לספקות שנתרו להם. עם זאת הם רוצים לפגוש תלמידים שיקראו (=שיעוררו) אותם לחקור ולהיזכר⁸. משולים הם למי שלהוט לאגור ממון, ואינו רוצה לעסוק אלא עם מי שסוחר אתו כדי שירוויח על-ידו. זאת היא דרגתו של סוקרטס והדומים לו. אלה יחידים שאי אפשר היום לשאוף להגיע לרמתם⁹.

אכן בנוכחות השכינה בארץ הקדושה באומה המוכנה לנבואה, היו אנשים שהיו פורשים (=שנהגו בפרישות), שוכנים במדבריות בקבוצות עם הדומים להם, לא מתבודדים כלל, אלא עוזרים זה לזה בלימודי התורה ובמעשיהם המקרבים אל הדרגה ההיא בקדושה ובטהרה. הם בני הנביאים. אבל בזמן הזה, במקום הזה והבריות הללו, ואין חזון נפרץ (שמואל א', ג', א), עם מיעוט החכמה הנרכשת¹⁰ והעדר אותה חכמה טבועה¹¹ - מי שמביא עצמו להתבודד לשם פרישות מביא על עצמו ייסורים וחולי נפשי וגופני, ותְרָאָה עליו התבזות מחמת מחלות, ואלו האנשים יחשבו שזאת התבזות מתוך ענווה והכנעה¹². האיש יהיה כלוא ויקוץ בחייו מתוך מאיסה בכלאו

הערות - ילמד ענוים דרכו

- ודרשו בואלה שמות רבה: 'זיחזו את האלוהים ויאכלו וישתו - אכילה וראיה, דכתיב: באור פני מלך חיים'. וכן אמרו במשה רבינו (שמו"ר מז, ט): 'מאין היה אוכל? מזוי השכינה היה נזון. ואל תתמה, החיות שהן נושאות את הכסא והן ניוזנות מזוי השכינה, שנאמר: ואתה מְחִיָּה את כולם - ואתה מְחִיָּה לכולם'. כי קיום הנפש בהתייחדה בדעת עליון בקיום המלאכים בו. והתעלות הנפש על הגוף מבטלת הכוחות הגופניות... עד שיתקיים הגוף בקיום הנפש בלא אכילה ושתיה, וכקיום משה בהר ארבעים יום". ועיין עוד בדברי הרמב"ן לפרשת בשלח טז, ו. ועיין עוד בדברי ריה"ל לקמן בסעיף ה בעניין יום הכיפורים.
- 7 דבריו כאן סותרים לכאורה את מה שכתב במאמר א, קז-קט שיעודנו הוא להידבק בעניין האלוהי בעולם הזה. אולם באמת יש לחלק בין רמת הדבקות, שאין ספק שהיא גדולה יותר אחר המוות, ובין הביטוי לעוצמת הדבקות, שהיא מתגלית דווקא בעולם הזה. ועיין עוד לקמן בסעיף כ.
- 8 גם הנביאים וגם החכמים ששמחים בהתבודדות, אין הם מתבודדים באמת, אלא הם נמצאים בחברה המתאימה להם, שבה הם מתענגים. לכן התבודדותם אינה מביאה להם צער ועצבות אלא שמחה וחיים.
- 9 כיוון שחסרים לנו התנאים הנצרכים לכך, המפורטים בפסקה הבאה.
- 10 החכמה הטבועה היא החכמה הטבעית הקיימת באדם מלידתו, שבה הוא משיג את העניינים הטבעיים. החכמה הנרכשת היא החכמה שאדם רוכש במהלך חייו, בפרט על ידי השפעה ששופעת עליו מלמעלה, ובה הוא משיג עניינים רוחניים.
- 11 מנה כאן כמה תנאים: הזמן - תקופת גלות, שבה יש סילוק שכינה; המקום - ארץ העמים שאינה ארץ הנבואה; החברה - אומות העולם שעסוקות בעיקר בשאיפות החומריות; החברים - אין נביאים שניתן להתחבר אליהם; הדעת - הבערות שולטת בענייני החומר והרוח.
- 12 כלומר, מי שרואה אותו מפרש בטעות את העצבות וחולשת הגוף כביטוי להתרחקות מהעולם החומרי והדבקות בעולם הרוחני, ולא היא.

ובכאביו, ולא ייחנה מבדידותו. ואיך לא, והרי לא דבק באור האלוהי, ש(לא) התחבר אליו - כמו הנביאים; ואיך הוא לומד חכמות, שיספיקו להעסיק אותו ולגרום לו הנאה בשארית חייו - כמו הפילוסופים. ונניח שהוא ירא-שמים, טוב, אוהב להשיח עם אלוהיו ביחידות, להיות ער בלילות, להעתיר ולהתחנן את התחנונים ואת הבקשות שהוא אולי זוכר בעל-פה. הנה חידושים אלה מהנים רק כמה ימים - כל עוד הם חדשים. כאשר הם חוזרים ונשנים בלשון, שוב אין הנפש מתפעלת מהם, ואיך האדם מרגיש בהם צער ולא כמיהה. הוא ייוותר בלילה וביום כשנפשו תובעת ממנו את כוחותיה שהוטבעו בה: להסתכל, לשמוע, לדבר, לפעול, לאכול, לשתות, לבעול, להרוויח כסף, להכין את צרכי המשפחה, לתת צדקה לעניים ולסייע בממון בקיום מצוות התורה בראותו התרופפות. האם לא יישאר תקוע, מתחרט על מה שקשר את עצמו אליו, ומתוך חרטתו יוסיף להתרחק מן הדבר¹³ האלוהי¹⁴, אשר את קרבתו הוא ביקש?

שאלות מנחות:

- ➔ מדוע ריה"ל פותח את התיאור של "עובד האלוה" דווקא בשאלת היחס לחיי העולם הזה?¹⁵
- ➔ האם האהבה שמגלה ריה"ל כלפי העולם הזה וכלפי השפע האלוהי ששופע בו על האדם, מלמדת שריה"ל סובר שחיי העולם הזה הם התכלית?¹⁶ הוכח!
- ➔ לדברי ריה"ל, האם הפרישות חיובית או שלילית?¹⁷

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 13 ר"י אבן תבון תרגם: "העניין".
- 14 פירוש - נוכחות השכינה הדבקה באדם או בעם ומשפיעה עליו צורת חיים עליונה והיא הנהגה ניסית שלא על פי הטבע.
- 15 מבחינת המבט האמוני, עיין לקמן, הכ ד"ה "ההנחה השלישית", שהסביבה שהאדם חי בה היא המציאות האידיאלית ביותר והשפע העליון ביותר מאת האלוה שהוא מסוגל לקבל. האלוה נדיב ואינו נוהג בקמצנות ועל כן הוא משפיע לכל נברא את השפע המרבי שהוא יכול לקבל.
- מבחינת עבודת האדם: הרמח"ל במסילת ישרים פותח את הספר בקביעה שיסוד העבודה הוא שהאדם ידע מה חובתו בעולמו. קביעת היעד היא שבונה את כל הפרטים אחר כך. שאלות תכלית הבריאה ותכלית האדם, היחסים שבין העולם הזה והעולם הבא, היחס לגוף ולחומר - הן הבסיס לכל בניין העבודה. לדוגמה: האם הברכות שאדם מברך הן על מנת לברוח מההנאה או על מנת להוסיף הנאה?
- 16 יש דתות שמתוך שהבינו שחיי החומר והנאותיו מושפעים מהאלוה, קידשו את ההנאה החומרית כתכלית וכיעד סופי. ואיך זו דעת ריה"ל.
- 17 בחז"ל יש התייחסות לפרישות כחטא, אבל גם כקדושה. ריה"ל רואה בכך שתי מדרגות: במדרגה הבסיסית רצונותיו של האדם והנאותיו נובעים מחיי החומר, ולכן הניירות היא חטא. אולם במדרגה גבוהה של המציאות ושל האדם, שבה אין לו הנאה אלא מהעולם הרוחני, ההתנזרות מחיי החומר ומהחברה שעסוקה בו ושאיפה אל ההנאות הרוחניות שלו הן קדושה. במילים אחרות, היחס לניירות

מסלול 1: יום א, א באלול	מסלול 3: יום ד, א באלול
מסלול 2: יום ב, א באלול	מסלול 4: יום א, ג באלול

- ✦ כיצד יכול האדם לבחון את עצמו אם פרישותו ראויה לו או אינה ראויה?
- ✦ האם הנביאים היו באמת "בודדים"?
- ✦ מתי לפי ריה"ל אפשרי לפרוש על מנת להגיע לנבואה? מהם התנאים הנצרכים לכך?
- ✦ לפי פתיחה זו, כיצד ריה"ל הולך להדריך אותנו בהמשך המאמר בעבודת ה' - לניתוק מחיי הגוף או לחיבור אליהם? (דרך זו של ריה"ל תתבטא בהמשך המאמר ביחס הקיצוני החיובי שלו להנאת הגוף).

הערות - ילמד ענוים דרכו

מורכב ותלוי במדרגות השונות. גדלותו של ריה"ל מתבטאת ביכולתו לומר שיש מדרגה למעלה ממה שהוא הולך להדריך אותנו, אבל לא הוא ולא אנו ולא העולם נמצאים שם. ריה"ל מורה: יש לחיות בכנות ולדעת שזו עבודת ה' שלנו וזו הציפייה מאתנו בשלב זה.

מסלול 1: יום א, א באלול	מסלול 3: יום ד, א באלול
מסלול 2: יום ב, א באלול	מסלול 4: יום א, ג באלול